

Betrokkenheid

Competentie

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
<i>Stellingen uit de leerkracht- en leerlingvragenlijst</i>	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	3
<i>Randvoorwaarden</i>	4
<i>Suggesties voor aanpak</i>	4
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	10
Achtergrondinformatie	11
Leestip	12
Bronnen	12

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst; Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Onder **betrokkenheid** wordt het volgende verstaan: Betrokkenheid is een houding of toestand die verbondenheid uitdrukt met een activiteit of taak waarmee het kind bezig is.

Onder **competentie** wordt het volgende verstaan: de leerling heeft vertrouwen in het eigen kunnen en het gevoel dat hij de gewenste resultaten kan behalen.

Stellingen uit de leerkracht- en leerlingvragenlijst

Leerkrachtvragenlijst

Betrokkenheid groep 1-4

1. Heeft plezier in wat het doet.
2. Gaat een tijdlang geconcentreerd op in de activiteit.
3. Toont belangstelling voor het activiteiteenaanbod.
4. Toont doorzettingsvermogen.

Betrokkenheid groep 5-8

1. Heeft plezier in het schoolwerk (kernvakken).
2. Gaat geconcentreerd op in het werk op school (kernvakken).
3. Toont belangstelling voor kernvakken.
4. Toont doorzettingsvermogen bij de kernvakken.

Leerlingvragenlijst

Betrokkenheid

1. Als mijn juf of meester iets uitlegt, let ik op.
2. Als ik met mijn werk bezig ben, houd ik mijn aandacht erbij.
3. Als ik een opdracht moet doen, werk ik een tijd lang achter elkaar door.
4. Als me iets niet gelijk lukt, blijf ik het proberen.

Gevoel van competentie

1. Ik vind dat ik moeilijke dingen goed aanpak.
2. Mij lukt het om moeilijke dingen goed te doen.
3. De dingen die ik doe op school, kan ik ook.
4. Ik vind dat ik goed ben in wat ik doe.

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

Deze handelingssuggestie kun je gebruiken om de behoefte aan competentie van de leerling te ondersteunen en daarmee de betrokkenheid te verhogen. Hier kun je zowel preventief als curatief mee aan de slag. Ga je preventief aan de slag kijk dan welk doel voor jouw klas het meest waardevol is. Je kunt ook curatief met de doelen aan de slag als je hebt gemerkt dat de betrokkenheid bij (een deel van) je groep onder druk staat. De aanpak is vooral op de groep gericht, maar je kunt er met aanpassingen ook met individuele leerlingen of groepjes leerlingen mee aan de slag.

Betrokkenheid – competentie	
Alle leeftijden:	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar dat de taak dichtbij eigen beleving van de werkelijkheid staat ✓ Ik ervaar structuur en duidelijkheid in de klas
Vanaf onderbouw basisschool:	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me bekwaam om een bepaalde taak uit te voeren ✓ Ik ervaar dat de uitdaging in overeenstemming is met de beleefde vaardigheden ✓ Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen ✓ Ik krijg de mogelijkheid om te laten zien wat ik heb geleerd
Vanaf middenbouw basisschool:	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik kan geconcentreerd en doelgericht aan een taak werken ✓ Ik ga op de juiste manier om met moeilijkheden en problemen ✓ Ik zoek de oorzaken van succes en falen op de juiste plaats

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.
- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- **Leiding geven en grenzen stellen**
- Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven
- Positieve betrokkenheid tonen
- Positieve bekrachtiging geven
- Leren problemen oplossen

Leiding geven en grenzen stellen: De basisbehoefte van leerlingen om zich competent te voelen wordt ondersteund door het bieden van structuur. Het gaat daarbij vooral om het structureren van het leerproces, leerlingen voelen zich hierdoor bekwaam en competent om de taken uit te voeren.

Om het competentiegevoel te verhogen kun je als volgt leiding geven en grenzen stellen en daarmee structuur bieden:

- Zorg voor duidelijke afspraken, grenzen en maatregelen die van tevoren zijn besproken en spreek je **verwachtingen** uit. Dit kan bijvoorbeeld gaan over de tijdsduur van de opdracht, het gebruik van materialen, hoe de opdracht beoordeeld wordt en wanneer en hoe leerlingen kunnen vragen om hulp. Spreek bijvoorbeeld de verwachting uit dat de materialen ook opgeruimd worden die leerlingen gebruiken. Vraag de leerlingen om te verwoorden wat jij bedoelt, zo weet je of het doel en de inhoud van de leertaak duidelijk zijn.
- Het opstellen van een **stappenplan**: deel de opdracht op in duidelijke en haalbare stappen voor de leerling. Zo krijgen leerlingen het gevoel dat ze de taak aankunnen.

Het aanbieden van structuur zorgt ervoor dat leerlingen betere leerprestaties behalen en meer **betrokken** zijn bij hun leerproces. Als er geen duidelijke regels, afspraken en grenzen zijn kan er onzekerheid ontstaan, wat een negatief effect heeft op het gevoel van competentie.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

- Zorg dat het **klassenmanagement** op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.
- Bij de keuze voor een handelingssuggestie kies je voor één van de psychologische basisbehoeften, autonomie, competentie, relatie met de leerkracht of relatie met andere kinderen. Het is echter belangrijk dat de overige basisbehoeften niet vergeten worden! Als één van de drie behoeften een tijd niet wordt vervuld is het gevolg waarschijnlijk dat de andere twee behoeften ook onvervuld raken, waarvan een verminderd welbevinden het gevolg is.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

De aanpak hoeft niet uitsluitend voor betrokkenheid gebruikt te worden, maar kan ook voor welbevinden worden ingezet.

Doel: Ik ervaar dat de taak dichtbij eigen beleving van de werkelijkheid staat (alle leeftijden) - Belangstellingscirkel

Om achter de belevingswereld van de leerlingen te komen, kan gebruik gemaakt worden van de 'belangstellingscirkel'.

Laat de leerlingen een **belangstellingscirkel** maken. De leerlingen geven in deze cirkel aan wat ze interessant vinden. Bij kleuters kan dit bijvoorbeeld door middel van het knippen en plakken van plaatjes in de cirkel. Oudere kinderen kunnen zelf schrijven. De onderwerpen die interessanter zijn, krijgen een groter deel. Aan de hand van de onderwerpen die uit deze cirkels komen, kan de leerkracht een thema kiezen waarover gewerkt gaat worden. Dit thema sluit dan dus aan bij de belevingswereld van de kinderen.

Tip

- Extra opties zijn om de interesses te rangschikken van veel naar weinig interesse en daarvan partjes in de cirkel te maken of om daarna een groepsbelangstellingscirkel te maken, met daarin de onderwerpen die groep interessant vindt.
- Dit kun je ook verwerken in een rekenles over meer en minder of een les over breuken.
- Laat de leerlingen deze cirkel anoniem maken en laat daarna de klas raden van wie de cirkel is. Zo leren ze elkaar goed kennen.

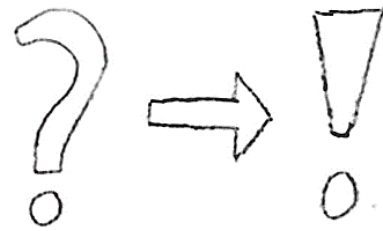
Doel: Ik ervaar structuur en duidelijkheid in de klas (alle leeftijden) – Verwachtingen aangeven

Bij het zorgen voor structuur en duidelijkheid in de klas, is het belangrijk om aan te geven wat je van de leerlingen verwacht.

Wanneer je als leerkracht de les start met je verwachtingen, zorg je voor een stukje duidelijkheid bij de leerlingen. Geef het doel van de les aan en zorg dat je dit op een manier doet die de leerlingen motiveert om de stof van die les te willen leren. Waarom is het belangrijk dat de leerlingen dit leren? Wat kunnen ze ermee, buiten school?

Geef ook aan wat je van de leerlingen in de les verwacht, wanneer en hoe ze hulp kunnen vragen en hoe lang ze over de taak mogen doen. Kortom, zorg ervoor dat de vragen die leerlingen hebben, opgelost zijn voordat ze aan de slag gaan. Daarnaast is het van belang dat je de gestelde eisen en regels consequent opvolgt.

Tip

- Voor de afwisseling kun je ook eens aan de leerlingen vragen wat zij denken dat het doel van de les is, of hoe zij denken dat ze het doel behalen. Laat ze hier eerst over nadenken (*think*), het daarna in tweetallen uitwisselen (*pair*) en bespreek het na met de klas (*share*).
- Zorg dat de besproken verwachtingen ook zichtbaar zijn voor de leerlingen tijdens het werk. De tijd kan bijvoorbeeld aangegeven worden met een zandloper of klok, het geluidsniveau met een stoplicht, enz.

Doel: Ik voel me bekwaam om een bepaalde taak uit te voeren (vanaf onderbouw) - Afstemmingsstrategie

De afstemmingsstrategie heeft als doel dat de verantwoordelijkheid voor de werkhouding van de leerkracht naar de leerling zelf verschuift.

Wanneer een leerling geen betrokkenheid laat zien, kan dit te maken hebben met de gedachten die hij heeft over prestaties in het verleden. De leerling kan een resultaat aan 4 verschillende oorzaken toeschrijven (*attributies*). Leerlingen schrijven resultaten aan zichzelf toe (*intern*) of leggen de reden van succes of falen buiten zichzelf (*extern*). Attributies kunnen eenmalig gelden (*variabel*) of het zijn attributies die de leerling altijd gebruikt, algemeen geldend zijn (*stabiël*). Het type attributie is bepalend voor start van de volgende taak.

Voorbeelden hiervan zie je in de tabel:

Attributies	Wie of wat is de oorzaak van succes of falen?		
		Intern	Extern
Stabiliteit	Stabiël	"Ik ben gewoon niet zo slim"	"Ik heb een hele goede meester"
	Variabel	"Ik had vandaag niet zoveel zin"	"Er werd geklust op de gang en dat maakte veel herrie"

Wanneer een leerling een keertje de fout in gaat, zal het een variabele attributie als oorzaak zien, maar zal de leerling nog steeds denken dat hij het kan. Pas als hij vaker faalt, gaat het op een stabiele attributie lijken en denkt de leerling aan mislukking. Hierdoor neemt de betrokkenheid af, de leerling schat al in dat hij/zij zal falen op de volgende taak. Wat kun je dan doen om ervoor te zorgen dat leerling weer succes kan verwachten?

- Probeer erachter te komen welke attributie de leerling gebruikt. Het model hierboven kun je hiervoor gebruiken. Een misluktingsgeoriënteerde leerling heeft interne stabiele attributies bij een slecht resultaat ("Ik kan gewoon niet rekenen") en variabele attributies bij een goed resultaat ("Dit keer waren het makkelijke sommen"). De volgende keer zal leerling de taak opnieuw negatief inschatten. Ga hierover het gesprek aan en wijs de leerling op de oorzaken van falen.
- In de aanpak kun je directief of responsief te werk gaan. Directief wil zeggen dat de opdracht docentgebonden is: je speelt niet in op de omstandigheden van de leerling. Bij de responsieve manier houd je daar wel rekening mee, je legt de verantwoordelijkheid voor een deel bij de leerling. Hieronder lees je wanneer je welke manier van aanpak het beste kunt gebruiken.
  - Directief: Gebruik deze aanpak alleen als je weet wat de leerling gemist heeft in de instructie. Je bepaalt dan als leerkracht wat het kind nog moet doen. Deze aanpak is niet effectief als je bijvoorbeeld weet dat er familieomstandigheden zijn, een kind zal dan niet alsnog betrokken aan het werk gaan na directieve aanpak.

- Responsief: Stel vragen aan de leerling over de taak. “Hoe ver kun je komen denk je?” of “Wat heb je nog meer nodig om de opdracht te kunnen maken.” Houd met de gedachten van de leerling over de taak rekening in je eisen en instructie.

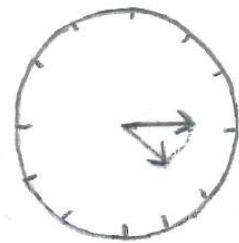
Doel: Ik ervaar dat de uitdaging in overeenstemming is met de beleefde vaardigheden (vanaf onderbouw) – Verschillen in de klas

Wanneer je afstemt op de mogelijkheden van elk kind, zullen de kinderen meer gevoel van competentie hebben.

In veel klassen zijn de verschillen tussen leerlingen op het gebied van competentie groot, bijvoorbeeld door diversiteit in cultuur, taal of etnische afkomst. Hieronder worden verschillende mogelijkheden genoemd die je helpen bij het afstemmen op de mogelijkheden van elk kind¹.

- **Het ontwikkelingsniveau:** Kinderen raken gedemotiveerd als het werk te makkelijk is of raken onzeker omdat uitdaging juist te groot is. Streef er niet naar dat alle leerlingen gelijk opgaan. Dat kan betrokkenheid in de weg staan. Soms zijn ze er nog niet aan toe! Het aanbrenge van plezier in lezen kan bijvoorbeeld effectiever zijn dan problemen te verhelpen.
- **Het individuele tempo:** Het verschil in competentie kan een verschil in werktempo verklaren, maar dat hoeft niet. Voorkom irritatie bij leerlingen die sneller zijn en een opgejaagd gevoel voor kinderen die langzaam zijn. Dit kan bijvoorbeeld door sommige kinderen meer tijd te gunnen of aanpassingen te doen in de hoeveelheid oefeningen.

Dit sluit aan bij de theorie van Vygotsky over de zone van de naaste ontwikkeling. Wat een kind al zelfstandig kan volbrengen wordt aangeduid als het actuele ontwikkelingsniveau van het kind. Wat het kind meer kan wanneer hij ondersteuning krijgt bij de uitvoering van een activiteit, duidt Vygotsky als de zone van de naaste ontwikkeling.⁸

- Belangrijk om hierbij op te merken, is dat kinderen die eenzelfde actueel ontwikkelingsniveau hebben niet per definitie ook dezelfde zone van de naaste ontwikkeling hebben. Reden hiervoor is dat het ene kind met hulp van een volwassene een grotere stap kan maken dan het andere kind. Belangrijk is dus om te bepalen wat voor het kind de zone van de naaste ontwikkeling is, om te zorgen dat het zich competent voelt en toch verder kan ontwikkelen.

Doel: Ik ervaar dat de uitdaging in overeenstemming is met de beleefde vaardigheden (vanaf onderbouw) – Instructiebehoeften

Wanneer je de instructie afstemt op de behoefte van de kinderen, zullen de kinderen een groter gevoel van competentie ontwikkelen en meer betrokken raken.

De leerlingen binnen een klas hebben verschillende behoeften wat betreft de instructie.¹ Daarom is het van belang dat je als leerkracht weet welke instructiebehoeften leerlingen hebben en daarop inspeelt. Op die manier verhoog je de betrokkenheid van leerlingen en voorkom je dat leerlingen verveeld raken of afhaken. Hieronder worden verschillende mogelijkheden genoemd die je helpen bij het afstemmen op de verschillen tussen kinderen.

- **De behoefte aan instructie:** Leerlingen hebben niet allemaal dezelfde instructie nodig. Stel jezelf de vraag of de klassikale **instructie** nuttig is voor iedereen en betrokkenheid bij elke leerling verhoogt. Sommige kinderen vinden het leuk om zelf op zoek te gaan naar de oplossing en onderliggende theorie. Houd ook rekening met verschillen tussen jongens en meisjes. Omdat jongens vaak minder verbaal zijn ingesteld, haken ze sneller af bij alleen uitleg met woorden.
- Voor zwakke leerlingen is **pre-instructie** effectief. Dat motiveert sterker dan extra hulp achteraf. Leerlingen met specifieke vragen profiteren van **verlengde instructie**, maar hiervoor kun je ook medeleerlingen inzetten. Wanneer leerlingen een ander iets mogen uitleggen, vergroot dit het gevoel van competentie.
- Door leerlingen zelf te laten meedenken over wat voor hen helpend is, werk je ook aan de autonomiebeleving van de leerlingen en zullen ze meer betrokken zijn op hun werk.

Doel: Ik ervaar dat de uitdaging in overeenstemming is met de beleefde vaardigheden (vanaf onderbouw) – Materiaal voorzien van moeilijkheidsgraad

Door het materiaal wat beschikbaar is in de klas te voorzien van de moeilijkheidsgraad, kunnen de leerlingen iets kiezen wat bij hun niveau past.

Om leerlingen te helpen om een keuze te maken voor materiaal wat bij hun niveau past, kun je de materialen voorzien van een moeilijkheidsgraad². Een voorbeeld hiervan is het labelen van leesboekjes in de bibliotheek of het labelen van rekenspellen. Wanneer het kind materiaal gekozen heeft met het juiste niveau zal het gaan ervaren dat het past bij zijn eigen vaardigheden en zal het zich competent voelen.

Tip

- Gebruik bij het labelen van de materialen en spellen kleuren (géén groen/rood) of symbolen. Hiermee voorkom je dat er meteen een waardeoordeel aan het label hangt. Vertel daarna aan de leerlingen van welke kleur of symbool zij iets mogen kiezen.

Doel: Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen (vanaf onderbouw) – Positieve feedback geven

Door leerlingen positieve feedback te geven over wat ze goed gedaan hebben, krijgen ze meer vertrouwen in hun eigen kunnen.

Wanneer je feedback aan leerlingen geeft, geef dan niet alleen aan wat ze fout gedaan hebben, maar vooral ook wat ze goed gedaan hebben. Wees hierin concreet, en laat ze weten waarom je hen die feedback geeft. Dan kunnen ze dit een volgende keer weer zo doen.

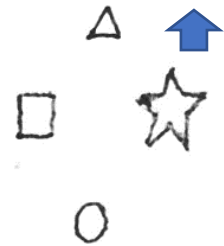
Leerlingen leren vaak meer van duidelijk commentaar op hun werk dat ze goed gedaan hebben, dan van kritiek op fouten³. Geef ook aan wat de leerling nog nodig heeft of nog moet doen om de rest van de opdracht ook tot een goed einde te brengen.

Voorbeelden hiervan zijn:

- Zie je wel dat je kunt rekenen met breuken? Je hebt al 10 sommen foutloos gemaakt!
- Wat fijn dat je zo netjes geschreven hebt, het ziet er heel mooi uit! Kijk, je kunt het verschil tussen de n en de h nog iets duidelijker laten zien, door de stok van de h voortaan iets langer te maken.
- Zo dat vind ik knap van jou, dat je al helemaal zelf je jas aan kunt trekken! Dat is fijn, dan kan ik ondertussen andere kinderen helpen. En misschien kun jij ook wel een kind helpen dat het nog een beetje moeilijk vindt?

Tip

- Positieve feedback krijgen is voor alle leerlingen belangrijk. Ook als leerlingen er niet om vragen, vinden ze het fijn om te krijgen.
- Geef feedback op een onverwacht moment. Wanneer een leerling onverwacht feedback krijgt, komt het beter binnen en is hij eerder geneigd om er even bij stil te staan. Als een leerling de feedback al verwacht had, zal hij deze al gauw weer naast zich neerleggen. Of een leerling doet alleen zijn best om een compliment te krijgen, in plaats van dat hij zich goed gedraagt omdat dat hoort.
- Wanneer je merkt dat een leerling weinig vertrouwen heeft in zichzelf en zijn eigen kunnen, kun je extra vaak positieve feedback geven, waarbij je erop let hoe je de boodschap overbrengt. Zorg ervoor dat je dan je feedback formuleert volgens de interne stabiele attributie, zodat het succes toegeschreven wordt aan het kunnen van de leerling. Intern wil zeggen dat de leerling het resultaat aan zichzelf toeschrijft, hij heeft er dus iets voor gedaan. Stabiel wil zeggen dat het altijd geldt en dus niet eenmalig was (voor een voorbeeld van een interne stabiele attributie, zie onderstaande tabel).

Attributies	Wie of wat is de oorzaak van succes of falen?		
		Intern	Extern
Stabiliteit	Stabiel	"Ik ben gewoon niet zo slim"	"Ik heb een hele goede meester"
	Variabel	"Ik had vandaag niet zoveel zin"	"Er werd geklust op de gang en dat maakte veel herrie"

Doel: Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen (vanaf onderbouw) – Expressie mogelijkheden bieden

Wanneer je leerlingen de ruimte geeft om te laten zien wat ze kunnen, gaan ze zich competent voelen en dat bevordert hun zelfvertrouwen.

Leerlingen zitten boordevol ideeën en theorieën en weten vaak veel meer dan je denkt. Door het bieden van ruimte voor expressie van wat er in hen leeft, kun je hier achter komen. Ook voor andere leerlingen kan dit nuttig zijn, omdat ze van elkaar kunnen leren. Door in je lessen voldoende mogelijkheden te bieden waarbij leerlingen hun kennis en vaardigheden kunnen laten zien, voelen ze zich steeds meer competent en komen ze tot bloei.

Tip

- Laat de leerlingen aan het eind van de rekenles gedurende 5 minuten in tweetallen werken en om de beurt uitleggen hoe ze een som opgelost hebben. De andere leerling heeft de taak om vragen te stellen bij iets wat hij niet begrijpt. Dit zorgt ervoor dat de uitlegger nog dieper gaat nadenken over waarom hij een bepaalde strategie heeft toegepast.
- Bij een les techniek kun je de leerlingen in groepjes laten nadenken over een te ontwerpen product, bijvoorbeeld een auto die aangedreven wordt door een ballon of een auto met muizenval als energiebron. Laat iedereen om de beurt vertellen aan welke eisen de auto volgens hem/haar moet voldoen en welke ideeën ze bedacht hebben over het product.
- Geef de leerlingen de ruimte om naast vertellen ook andere manieren te gebruiken om hun ideeën te uiten. Hierbij kun je denken aan tekeningen, een prototype, enzovoort.

Doel: Ik krijg de mogelijkheid om te laten zien wat ik heb geleerd (vanaf onderbouw) – Ervaringen delen

Door leerlingen hun ervaringen te laten delen, krijgen ze de mogelijkheid om te laten zien wat ze geleerd hebben.

Plan aan het einde van de les een moment voor de leerlingen om hun werk/ervaringen met elkaar te delen. Op deze manier dwing je de leerlingen na te denken over wat ze geleerd hebben en mogen ze dit aan elkaar presenteren, wat hun gevoel van competentie versterkt. Bij kleuters kun je dit toepassen na het hoekenspel in de kring. Bij oudere kinderen kan het na activiteiten waarin leerlingen verschillende dingen doen, zoals handvaardigheid of een project.

- Laat de leerlingen van tevoren nadenken hoe ze in een paar zinnen kunnen vertellen wat ze gemaakt hebben.
- Vraag aan de andere leerlingen wat ze positief vinden aan het werk van de ander. Laat ze dit zo concreet mogelijk benoemen.

Doel: Ik kan geconcentreerd en doelgericht aan een taak werken (vanaf middenbouw) – Commando tikken

Met een kort concentratiespelletje, zoals 'Commando tikken', kun je de leerlingen weer betrokken krijgen⁴.

Leerlingen kunnen niet eindeloos geconcentreerd en doelgericht aan een taak werken. Wanneer je merkt dat veel leerlingen niet meer zo geconcentreerd aan het werk zijn, kun je een concentratiespelletje doen. Hiermee geef je de leerlingen even wat beweging en afleiding, maar het is tevens een spelletje waarbij de aandacht en concentratie weer wordt teruggeroepen. Daarna kunnen de leerlingen weer verder met hun echte taak.

Wanneer de spelleider (jij als leerkracht kunt dit zijn, maar je kunt ook een leerling spelleider maken) het 'commando tikken' geeft, dan tikken alle leerlingen met beide wijsvingers licht op de rand van hun tafel. Dit wordt net zo lang gedaan totdat de spelleider een nieuw commando geeft, bijvoorbeeld 'commando handen omhoog'. Dan moeten alle handen omhoog gedaan worden.

Soms wordt er een commando gegeven, zonder het woord 'commando' ervoor. Dan moeten de leerlingen hun vorige activiteit blijven volhouden. De opdracht is dus om goed op te letten wat de spelleider zegt en de commando's alleen op te volgen wanneer het echt een commando is. Wanneer iemand een fout maakt, moet die persoon commando's geven, totdat er weer een fout gemaakt wordt.

Tip

- Om het moeilijker te maken, mag de spelleider ook sneller commando's achter elkaar geven.
- Ook kan de spelleider zelf bewust verkeerde gebaren bij de commando's laten zien, om de leerlingen in de war te brengen.

- Bespreek met de leerlingen hoe je er voor zorgt dat je dit spel goed doet: concentreer je, let niet teveel op anderen, etc.

Doel: Ik kan geconcentreerd en doelgericht aan een taak werken (vanaf middenbouw) – Korte taak met weinig prikkels

Wanneer je start met een korte taak met weinig prikkels, is de kans voor de leerling groter dat hij succesvol is⁵.

Een eerste oefening voor leerlingen die het lastig vinden om geconcentreerd en doelgericht aan een taak te werken, kan een heel korte taak zijn. Geef een opdracht aan de klas (dit kan bijvoorbeeld stillezen zijn) en zeg dat ze deze opdracht 5 minuten moeten volhouden. Zet een timer op het bord, en evalueer na afloop of het gelukt is om 5 minuten geconcentreerd te werken.

De volgende keer zet je de timer iets langer en stel je als doel om allemaal 10 minuten te concentreren. Door ook hier weer bewust op te reflecteren, leer je kinderen manieren om zich te blijven concentreren. Door het in een spelvorm te presenteren, zullen kinderen meer gemotiveerd zijn om het te behalen. Beloon de kinderen wanneer dit lukt, maar bespreek ook dat dit voor de ene leerling meer moeite kost dan een ander.

Tip

- Wanneer leerlingen het moeilijk vinden, geef dan vooral complimenten over wat wel gelukt is. Benoem het positieve, bespreek wat nodig is om het de volgende keer nog beter vol te houden.
- Voor kinderen die hier moeite mee hebben, kun je het aantal prikkels reduceren door de leerling bijvoorbeeld op een plekje te zetten waar hij niet veel afleiding heeft. Door deze aanpassingen help je de leerling om het doel te behalen en succeservaringen op te doen. Wanneer dit gelukt is, kun je het doel moeilijker maken, bijvoorbeeld een langere tijd of op zijn eigen plekje in de klas. Op deze manier voelt de leerling zich competent, als het gelukt is, en wil hij het een volgende keer graag weer zo goed doen.

Doel: Ik ga op de juiste manier om met moeilijkheden en problemen (vanaf middenbouw) - Stoplicht

De stoplicht-methode helpt kinderen om inzicht te krijgen wanneer ze op welke manier met moeilijkheden en problemen om moeten gaan.

Wanneer je in de klas werkt met een stoplicht, is het goed om met de leerlingen niet alleen de regels te bespreken, maar ook wat ze kunnen doen wanneer ze een probleem hebben. Bijvoorbeeld: Als het stoplicht op rood mogen de kinderen niet lopen door de klas, niet praten en geen vragen stellen aan de leerkracht. Wanneer ze iets niet begrijpen, moeten ze dit dus zelf proberen op te lossen of hun vraag bewaren tot een later moment. Dit vinden kinderen vaak moeilijk, dus geef verschillende opties om hier mee om te gaan. Laat ze bijvoorbeeld de som nogmaals lezen, het probleem opschrijven of de som overslaan.

Tip

- Door het stoplicht bewust regelmatig op rood of oranje te zetten, beperk je de mogelijkheden van de leerlingen om vragen te stellen, waarmee je ze stimuleert om eerst zelf een oplossing te bedenken. Maak de tijd niet te lang, zodat je kinderen niet frustreert.
- Laat de leerlingen na afloop bespreken hoe zij met hun moeilijkheden zijn omgegaan. Deze 'good practice' verhalen zullen andere kinderen stimuleren en zo merken ze dat zij niet de enige zijn die hier tegenaan lopen.

Doel: Ik zoek de oorzaken van succes en falen op de juiste plaats (vanaf middenbouw) - Reflecteren in logboekje

Wanneer je leerlingen op zoek wilt laten gaan naar de oorzaken van succes en falen, kun je ze aan het einde van de les laten reflecteren op hoe ze deze les ervaren hebben, in een eigen logboekje.

Aan dit doel kan gewerkt worden door te reflecteren aan het einde van een les, bijvoorbeeld rekenen of taal.

Laat de leerlingen in een logboekje noteren hoe ze vonden dat het ging en waar dat aan lag. Hierdoor kun je inzicht krijgen in de zaken waar een leerling zijn succes/falen aan toeschrijft. Aan zichzelf of aan iets anders; eenmalig of altijd. Wanneer een leerling verkeerde schema's heeft (bijvoorbeeld succes toeschrijft aan iets buiten zichzelf of falen toeschrijft aan iets in zichzelf waar hij niets aan kan veranderen), kun je hier met de leerling over door praten. Probeer om deze schema's aan te passen door hem op een ander inzicht te laten komen. Geef de leerling succeservaringen en vertel waar dit door komt, bijvoorbeeld in de vorm van complimenten.

Tip

- Hierbij kan ook gebruik gemaakt worden van het schema 'Denken om te leren' van [Castelijns en Baas](#). In dit schema staan vragen die de leerling zichzelf moet stellen voor hij begint, tijdens het leren, als hij klaar is en voor de volgende keer. Voorbeelden van deze vragen zijn: Wat is het doel? Wanneer is het goed? Is het gelukt en hoe weet ik dat? Waar kwam dat door? Hoe doe ik het de volgende keer?³

Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: *Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?*

Ik ben STEENgoed bordspel – 8 t/m 12 jaar

Wat je denkt, is vaak niet echt zo. Je kunt veel meer dan je denkt. Maar hoe buig je je gedachten om? Met dit bordspel leren kinderen op speelse wijze omgaan met faalangst.

Met dit spel wordt gewerkt aan het versterken van het **zelfvertrouwen** van kinderen. Ook wordt ingegaan op hoe de leerlingen **omgaan met behaalde successen en lastige situaties**. Door de vele vragen en opdrachten ontstaat een hoge betrokkenheid.

<https://www.kwintessens.nl/bordspellen/ik-ben-steengoed-bordspel>

Groeimomenten – 6 t/m 10 jaar

Met Groeimomenten werken kinderen aan hun sociaal-emotionele vaardigheden. De opdrachtkaarten zijn ontwikkeld vanuit de verschillende talenten van kinderen.

De leerlingen krijgen de **mogelijkheid om te laten zien wat ze hebben geleerd**, door bepaalde situaties uit te beelden. Er wordt geleerd om op de juiste manier **om te gaan met moeilijkheden en problemen**. Doordat leerlingen zich **competent** voelen, zijn ze **betrokken** bij de opdrachten.

<https://www.kwintessens.nl/spelmateriaal/groeimomenten>

Vlinder & slak – 4 t/m 7 jaar

Vlinder & Slak is een vrolijk omkeer- en ontmoetboek met twee verhalen. Een prentenboek dat kinderen inspireert elkaar te begrijpen en te helpen. De beiden vrienden beleven allebei op hun eigen manier een uniek avontuur, waarin ze hun eigen grenzen tegenkomen. En dan blijken ze over talenten te beschikken waar de ander veel van kan leren.

In dit boek leren kinderen over hun eigen **talenten**, wat hun **zelfvertrouwen** kan versterken. Ook wordt geleerd **hoe ze om moeten gaan met moeilijkheden en problemen**. Dit verhaal kan dienen als voorbeeld voor leerlingen, waarin ze zich kunnen herkennen.

<https://www.semmie.net/Vlinder-Slak>

Achtergrondinformatie

Betrokkenheid-competentie

In verschillende studies is gevonden dat leerlingen die een gevoel van competentie ervaren, meer betrokken zijn bij het onderwijsleerproces. Betrokkenheid is te herkennen aan volharding. Bij het invullen van de stellingen van Zien! observeer je als leerkracht dan ook de concentratie, belangstelling en doorzettingsvermogen. Toch is een kind pas echt betrokken wanneer hij ook ervaart dat hij competent is in het uitvoeren van de taak. Het competentiegevoel van leerlingen, ook wel zelfeffectiviteit genoemd, lijkt de meest belangrijke factor voor betrokkenheid. Als kinderen het gevoel hebben dat ze het aankunnen, verhoogt dit de betrokkenheid. Leerlingen die zich competent voelen, ervaren vertrouwen in de effectiviteit van eigen handelen. Er zijn verschillende soorten betrokkenheid. Met de Zien! Leerkrachtvragenlijst observeer je de gedragsbetrokkenheid en de leerlingvragenlijst geeft inzicht in de mate van emotionele betrokkenheid.

Gedragsbetrokkenheid	Emotionele betrokkenheid	Cognitieve betrokkenheid
Beschrijving		
Gedragsbetrokkenheid wordt gekenmerkt door het meedoen met activiteiten in de klas, zowel schoolse als sociale activiteiten. Het gedrag is observeerbaar.	Een leerling die emotioneel betrokken is, voelt zich verbonden met school en is bereid zijn werk te doen. Het gaat om de gevoelens en emoties van de leerling.	Kenmerkend voor cognitieve betrokkenheid is de inspanning die leerlingen leveren die om complexe ideeën te begrijpen en moeilijke vaardigheden onder de knie te krijgen.
Te herkennen aan...		
inzet, doorzettingsvermogen, op tijd komen, concentratie en hulp zoeken van de leerling.	positieve en negatieve reacties die leerlingen uiten over leerkrachten, klasgenoten en over school	diep nadenken over de inhoud, evalueren wat wel en niet bekend is, verschillende leerstrategieën gebruiken om inhoud eigen te maken en kritisch en creatief nadenken over de inhoud.

Leestip

Er is nog veel meer te lezen over dit onderwerp. Bedenk: *Waar wil je meer over te weten komen?*

Gemotiveerd leren en lesgeven: De kracht van intrinsieke motivatie – Anje Ros, Jos Castelijns, Anne-Marieke van Loon & Kris Verbeeck (2014).

Gemotiveerde leerlingen zijn betrokken en nieuwsgierig en halen vaak betere schoolresultaten dan leerlingen die niet gemotiveerd zijn. In dit boek wordt veel verdiepende informatie gegeven over de autonomie, competentie en relatie van leerkracht en leerlingen.

Een voorbeeld hiervan is dat leerlingen die van de leerkracht zowel veel structuurondersteuning als veel autonomieondersteuning ontvangen het meest gemotiveerd zijn om te leren. Leerlingen willen graag zelf keuzes maken, autonoom zijn, maar daarnaast hebben ze ook ondersteuning nodig in de vorm van structuur. Beide soorten ondersteuning moet je als leerkracht dus bieden.

Het schema 'Denken om te leren' van Castelijns en Baas (2013) is een ander waardevol onderwerp uit dit boek. Hierin wordt beschreven welke vragen een leerling voor, tijdens en

na de les voor zichzelf moet beantwoorden om van de taak te leren en erop te reflecteren. Deze vragen gaan onder andere over het doel van de les, de aanpak, het resultaat en de oorzaak daarvan.

Daarnaast bevat het boek casussen uit de praktijk en vragen om leerkrachten aan te zetten tot nadenken over hun lespraktijk. Kortom, een boek waar leerkrachten mee aan de slag kunnen om hun leerlingen te blijven motiveren en aan te sluiten bij de behoeften van leerlingen.

Dit boek past bij deze handelingssuggestie over welbevinden en competentie, omdat het gaat over hoe je de leerlingen een gevoel van competentie kunt geven. En een leerling die zich competent voelt, zal ook een hoger welbevinden hebben.

Bronnen

Toelichting bronvermelding: Voor de leesbaarheid van de handelingssuggesties is ervoor gekozen om in de suggesties zelf geen verwijzingen naar bronnen op te nemen, maar deze aan het einde van het document te plaatsen. Soms is het echter interessant om te weten waar een praktische tip vandaan komt of staan er bij de tip nog meer interessante bronnen. In dat geval is er een klein cijfertje in de tekst geplaatst zodat opgezocht kan worden waar het vandaan gehaald is.

¹ Laevers, F., & Heylen, L. (2013). *Een procesgerichte aanpak voor 6-tot 12-jarigen in het basisonderwijs*. Scherpenheuvel-Zichem, België: CEGO Publishers.

² Laevers, F., Jackers, I., Menu, E., & Moons, J. (2014). *Ervaringsgericht werken met kleuters in het basisonderwijs*. Averbode, België: CEGO.

³ Ros, A., Castelijns, J., Loon, A.M. van, & Verbeeck, K. (2014). *Gemotiveerd leren en lesgeven: De kracht van intrinsieke motivatie*. Bussum: Coutinho.

⁴ Stücker, U. (2003). *Concentreer en leer 2: Beter leren en concentreren voor kinderen van 9 tot 11 jaar*. Zuidhorn:

Schoolsupport BV. ⁵ Luteijn, E. (2013). *Zeg nee! Gedrag in goede banen leiden door het versterken van executieve functies*. Huizen: Pica.

⁸ Oers, B. van & Janssen-Vos, F. (1995). *Visies op onderwijs aan jonge kinderen*. Assen: Van Gorcum.

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H. L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem Zien! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.

Hoogeveen, P. & Winkels, J. (2006). *Het didactische werkvormenboek: Variatie en differentiatie in de praktijk*. Assen: Van Gorcum.

Laevers, F. [Onderwijs Maak Je Samen]. (2014, 11 juli). *Ferre Laevers benoemt de zeven betrokkenheidsverhogende factoren* [YouTube]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=dOgxU170YGI>

Illustraties zijn gemaakt door Lizanne Both en met haar toestemming opgenomen.

